

ТУМАК О.М.
(Чернівецький нац. ун-т)

ІМПЛІЦИТНЕ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В ПОЛІТИЧНОМУ ТА ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

The present article is aimed at investigation of the phenomenon of implicit negation. The attempt was made to study the role of the implicit negation in the structure of the political and economical discourses (on the basis of the newspaper articles). The critical analysis of the main functions of the implicit negation is made.

Key words: *connector, explicit negation, implicit negation, language category, political discourse, statement.*

Заперечення знаходиться в фокусі досліджень сучасної лінгвістики оскільки воно пов'язане з семантикою синтаксису, граматикою, лексикологією, стилістикою, прагматикою та суміжними з лінгвістикою науками – соціолінгвістикою та психолінгвістикою. Заперечення є не тільки мовною категорією, а й філософською, виражаючи ставлення мовця до дійсності.

Це зумовлює актуальність даної статті. Метою роботи є виявлення функціональних властивостей засобів вираження імпліцитного заперечення. Матеріалом для дослідження даної теми слугували статті політичної, економічної та культурної тематики англomовних періодичних видань “The Washington Times”, “The Washington Post”, “The Economist” (72 статті – 20474 мовних одиниць). Методи дослідження: метод контекстуального аналізу, метод суцільної вибірки, метод табелювання.

Заперечення – одна з найважливіших мовних категорій, що служить для адекватного опису дійсності, а також є важливим компонентом комунікації. Мовне заперечення перетворює поняття в протилежне. Заперечення – елемент значення речення, який вказує, що зв'язок, установлений між компонентами речення, на думку мовця, реально не існує або відповідне стверджувальне речення відкидається мовцем як неправдиве [Шуткина 1987, с. 8].

Розрізняють експліцитні та імпліцитні засоби вираження заперечення. Експліцитні можна побачити неозброєним оком, вони можуть виражатися заперечними словами, префіксами, заперечною формою дієслова, може не мати окремого вираження, а бути компонентом значення слова або цілого речення.

Заперечення може виражатися афіксально. Афіксальні засоби вираження заперечення в сукупності складають афіксальний спосіб лінгвістичного вираження заперечення, що включає в англійській мові 16 негативних афіксів (un-, dis-, di-, mis-, de-, non-, be-, counter-, a-, under-, ill-, mal-, pre-, ter-, ex-). Найбільш високопродуктивними з афіксів є -less, un-, in-, non-, anti-, dis-.

Імпліцитність – явище, що характеризується невираженістю елементів значення формальними засобами. Вона проявляється на всіх рівнях мови. За рахунок імпліцитності мовним одиницям надається додаткова глибина й багатосаровість [Шуткина 1987, с. 92].

Імпліцитне заперечення є змістовою мовною категорією. Виявлення імпліцитного заперечення можливо при аналізі семантики тієї або іншої мовної одиниці. Особливість імпліцитного заперечення, як і будь-якої іншої імпліцитної категорії складається в асиметрії, тобто невідповідності плану змісту й плану вираження, а також у невиразності значення формально-граматичними показниками [Шуткіна 1987, с. 93-99].

Імпліцитне заперечення мало досліджене, оскільки в лінгвістиці не вироблено єдиного підходу як до імпліцитності, так і до категорії заперечення. У зміст мовного заперечення входять часткові значення, такі як незгода, спростування, відмова, заборона, іронія та ін., які складають основу неявного, або імпліцитного заперечення [Михайленко 2003, с. 103].

Поняття форми та змісту, смислу і значення та точки зору мають першочергове значення для розуміння глибинної суті імпліцитно-експліцитних відношень, тому що здебільшого саме через ці категорії розкриваються та уточнюються мовні та мовленнєві показники, які сприяють визначенню когнітивних та комунікативних особливостей даних категорій.

Одним із різновидів імпліцитного заперечення є імпліцитна негативна оцінка. Вона присутня у висловлюваннях, у яких немає експліцитних оцінних елементів у вигляді слів, але які можуть нести в собі оцінне значення. У мовознавстві існує ціла низка визначень імпліцитної оцінки. У нашому дослідженні ми будемо відштовхуватися від такої дефініції: "Імпліцитна оцінка - це оцінні смисли, що несуть формально невиражену в семантиці мовного знака оцінну інформацію, узуально співвідносну в мовленнєвому узусі з певною лексико-семантичною одиницею (імпліцитна системно-мовна оцінка) чи її денотатом (узуальна квазіоцінка), чи okazіонально привнесені в неї контекстом у найширшому розумінні останнього (оказіональна оцінка)" [Новиков 1992, с. 11].

У формуванні імпліцитної оцінки вирішальну роль відіграє група джерел імпліцитності, що тримається на конфлікті експліцитного знакового значення висловлювання із значущим фоном мовлення. Ця група важлива не лише для виникнення імпліцитної оцінки у висловлюванні взагалі, але й для появи її у непрямому висловлюванні зокрема, оскільки в останньому конфлікт "прямого комунікативного значення синтаксичної структури з контекстом та ситуацією мовлення служить сигналом до того, щоб осмислити співвідношення прямого значення структури й смислу, що нав'язується конситуацією мовлення" [Новиков 1992, с. 12]. У їх взаємодії виявляється справжній смисл непрямого висловлювання.

Імпліцитна оцінка у висловлюванні може виникати і за умови, коли слова в останньому не містять оцінних сем, тобто в результаті переносного, іронічного витлумачення тієї чи іншої частини тексту. Це відбувається внаслідок умисного створення протиріччя між експліцитним значенням висловлювання та його значущим тлом, що використовується адресантом як спосіб "імпліцитного виявлення прагматичних значень, його суб'єктивно-оцінного ставлення до предмета мовлення, адресата тощо" [Новиков 1992, с. 12].

Проаналізуємо приклади:

1. *One possibility, discussed in the Pentagon retort, suggests that American Special Forces could retrieve «evidence» from Iraq of chemical weapons development [Zumwalt 2007].*

У наведеному прикладі слово “*evidence*” подано в лапках. Це означає, що автор негативно ставиться до доказів, поданих іракською стороною, тобто він їм не довіряє. Таким чином, за допомогою іронії він імпліцитно заперечує факт наявності правдивих доказів, а точніше, взагалі заперечує їх існування.

2. *There is a growing clamour for a more coordinated and effective EU foreign policy, an idea that may come to seem more urgent, if America’s “war on terrorism” takes off in ways the Europeans dislike [Zumwalt 2007].*

У цьому прикладі авторська іронія припадає на слова “*war on terrorism*”. Автор незадоволений тим, як американські збройні сили ведуть боротьбу з тероризмом. Він вважає, що Америка використовує операцію для залякування арабських країн та для демонстрації своєї могутності світові, а це вже, на думку автора, не є боротьбою з тероризмом. Отже, подаючи фразу “*war on terrorism*” у лапках, автор висловлює своє негативне ставлення і, таким чином, тут імплікується таке: “*it is not the war on terrorism*”.

3. *Second «victory» for Mr. Mugabe will be seen by some in South Africa as vindication for his tactics [Mitnick 2007].*

Слово “*victory*” у своєму значенні містить семи позитивної оцінки, “констатацію наявності певної якості як позитивної у людини чи предмета з точки зору мовця” [Новиков 1992, с. 10], але оцінка автора є негативною.

В англійській мові на синтаксичному рівні та на рівні надфразової єдності (НФЄ) імпліцитне заперечення здійснюється здебільшого за допомогою конекторів, семантика яких визначає ступінь заперечності висловлення і тому потребує особливої уваги.

Найбільший інтерес у плані семантичних можливостей у НФЄ викликає конектор *but*, що являє собою центр контрастності, оскільки він може передавати всі зазначені типи семантичних відносин. Розглянемо приклад:

In the 1991 Gulf War, he was indeed deterred from using chemical weapons. But it would be foolish to place a lot of faith in the sound judgement of a man, who has shot dead his own cabinet ministers, gassed his own citizens, invaded Iran, invaded Kuwait, picked a fight with America and fired missiles at Israel, a country with nuclear weapons of its own [Kruglanski 2007].

Щоб переконатися в тому, що в цьому прикладі ми маємо справу з поступкою, скористаємося корелюючою парою конекторів *although... yet, nevertheless, etc.* [Зензеров, www.nspru.ru], що передають цей тип відносин. Для цього дещо змінимо наведений приклад:

Although in the 1991 Gulf War, he was indeed deterred from using chemical weapons, yet it would be foolish to place a lot of faith in the sound judgement of a man, who has shot dead his own cabinet ministers, gassed his own citizens, invaded Iran, invaded Kuwait, picked a fight with America and fired missiles at Israel, a country with nuclear weapons of its own.

Як видно з наведених прикладів, опозиція між фактами утворюється на контрастному протиставленні інтрофакту *it would be foolish to place a lot of*

faith... очікуваному наслідку *one could place a lot of faith...*, що впливає з ретрофакту. Ретро – та інтрофакти знаходяться у певній часовій залежності одне від одного, що підкреслюється часовими формами дієслів *was deterred* і *would be foolish*. Оскільки така "природна" часова послідовність характерна і для причинно/умовно-наслідкових відносин, то є всі підстави трактувати розглянутий у прикладах тип семантичних відносин між фактами як умовно-допустовий. Інтрофакт при умовно - допустових відносинах може вводиться цілою низкою конекторів: *still, yet, nevertheless, however, all the same, on the other hand, at any rate, at least, anyhow, anyway, somehow, after all*.

В ході дослідження було розглянуто 72 газетні статті, що містять 20474 мовних одиниць. Серед цієї сукупності мовних одиниць методом суцільної вибірки було виділено всього 193 випадки вживання заперечення, вираженого як імпліцитно, так і експліцитно (прямо, з допомогою заперечної частки "not", заперечних слів "no", "none" і т.д.) Серед цієї суми було знайдено 122 мовні одиниці, що експліцитно виражають заперечення, і, відповідно, 71 одиницю, які представляють собою імпліцитне заперечення, тобто такі заперечення, які не є формально вираженими, які непрямо вказують на негативну оцінку. В результаті певних підрахунків було визначено, що відсоткова частка імпліцитних заперечень становить всього 37% від загальної суми заперечень. Звідси можна зробити висновок, що в газетному дискурсі переважає використання експліцитних засобів з метою вираження заперечення, а імпліцитні заперечення є в меншості:

Автори надають перевагу вираженню заперечення відкрито, за допомогою традиційних засобів (використовуючи заперечні частки "not" (81 випадок вживання), "no" (34 випадки), слово "none" (7 випадків) etc.). Це пояснюється тим, що газетні статті розраховані на пересічного читача, який не завжди в змозі або не налаштований зрозуміти глибинний зміст статті, так би мовити, «читати між рядків», і сприймає інформацію поверхнево.

Найчастіше використовуються лексичні заперечення, зокрема дієслово "to fail". Внутрішньолексемне значення цих слів відоме носіям мови, що значно спрощує сприйняття інформації.

Цікавим є той факт, що в газетних статтях з економічної та культурної тематики було виявлено дуже мало випадків вживання заперечення. Якщо традиційні форми заперечення, такі, як заперечні речення, частки "not", "no", заперечні слова "none", "nothing", "nobody", а також конектори "neither...nor", хоча вкрай рідко, але все-таки зустрічаються (7%), то випадків імпліцитного заперечення майже не було.

Вживання імпліцитних заперечень сприяє забезпеченню *когезії* та *когерентності* в тексті. Тобто, імпліцитні заперечення використовуються для уникнення повторення тих самих слів, для того, щоб красивіше висловити свою думку, уникнути надмірної симпліфікації (спрощення) мовлення.

Імпліцитне заперечення є невід'ємним елементом художнього мовлення; який сприяє не тільки підвищенню художньої інформативності прозового твору, але і встановленню асоціативно-сміслових, логічних і конструктивних зв'язків між його частинами.

В тому чи іншому реченні ми можемо вгадати наслідок певних подій, які є ніби містком між минулими подіями і даною ситуацією. Саме створення такого «містка» - причинно-наслідкових зв'язків і є когеренцією [Макаров 1999, с. 153].

Імплицитні заперечення створюють певні когнітивні моделі у свідомості мовців, так звані, фрейми. З їх допомогою автор показує власне ставлення до дійсності, це надає словам конотативних значень, створюючи таким чином цілі підтеми дискурсу.

Використовуючи такі заперечення перш за все слід орієнтуватися на фонові знання слухача чи читача, на його когнітивні особливості. Адже кожна людина може по-різному сприйняти те чи інше твердження, ту чи іншу точку зору.

Вивчення мови як діючої, функціонуючої системи, типологічні дослідження когнітивного характеру, а також психолінгвістичні дослідження одиниць і категорій різних рівнів підтверджують той факт, що мова є такою системою, у якій постійно існує органічний баланс експліцитних та імплицитних засобів. Імплицитні мовні засоби виявляються як закономірна, істотна, властива мові форма функціонування.

Проблемам імплицитного завжди приділялася велика увага, але не можна стверджувати, що його природа вивчена повною мірою. Ще багато питань стосовно психологічних, логічних та когнітивних основ імплицитності лишаються нез'ясованими. Механізми її вияву, типи невираженості та їх співвідношення, способи і закономірності кодування, імплицитного мовцем і, декодування, слухачем також є не повністю вивченими і становлять великий науковий інтерес.

Література

Зензеров В. Н. Семантика коннекторів поля контрарності в СФЕ // <http://www.nspu.ru/facultet/ffl/art025.htm>. *Макаров М.Л.* Основы теории дискурса // Курс лекций.- М.: Гнозис, 1999.-С.90-203. *Михайленко В.* Понятійна категорія заперечення: структура вираження у діахронії // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 155: Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2003. – С.103-108. *Новиков В. П.* Оценочная лексика в языке английской газеты: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10. 02. 04./ ИЯ РАН. . М.: 1992. – 22 с. *Шуткина Л.Н.* Имплицитное отрицание в английской фразеологии // Сб. науч. тр. / Моск. пед. ин-т иностр. яз. - М.: Пингвин 1987. – 175 с. *Kruglanski W, Jost T.* Political Opinion, Not Pathology [електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.washingtontimes.com> Заголовок з екрану. *Mitnick J.* Fraud scandal spurs talks of election [електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.washingtontimes.com> Заголовок з екрану. *Zumwalt J.* The Middle East arsonist [електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.washingtonpost.com> Заголовок з екрану.